

BİBLİYOGRAFYA:

BA, Ali Emîrî-Kanûnî, nr. 323; Ahmed Feyyûmî, *Risâle ft tahkîki'l-ḥulûv*, Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 1152, vr. 136^b; Ebüssuûd Efendi, *Gedik Risâlesi*, Süleymaniye Ktp., İsmihan Sultan, nr. 223, vr. 115^b; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr* (Kahire), V, 522-523; Kadri Paşa, *Kânûnû'l-ʿadl ve'l-inşâf*, Kahire 1893, md. 342-343, 347; Ömer Hilmi, *Ahkâm-ı Evkâf*, İstanbul 1307, s. 12 vd.; Sıdkı, *Gedikler*, İstanbul 1325; Abdurrahman Vefik, *Tekâlif Kavâidi*, İstanbul 1328-30, II, 159-162; Mecelle-i Umûr-ı Belediyye, I, 652 vd.; Elmalılı, *İrşâdû'l-ahlâf ft ahkâmî'l-evkâf*, İstanbul 1330, s. 77; Serkis Karakoç, *Tahşiyeli Kavânîn*, İstanbul 1330, I, 425-429; Ebû'lulâ Mardin, *Ahkâm-ı Evkâf*, İstanbul 1339-40, s. 90-95; "2 Muharrem 1290 Tarihli İzmir'de Tasarruf Olunan Gedikât Hakkında Olan Nizamnâme", *Külliyât-ı Kavânîn* (haz. Serkis Karakoç), TTK Ktp., Dosya nr. 18, belge nr. 237; "8 Zilhicce 1277 Tarihli ber Vech-i Mülkiyyet Tasarruf Olunmakta Bulunan Gedikât Hakkında Nizamnâme", *Düstur*, Birinci tertip, İstanbul 1289, I, 258-262; "1287 tarihli Nizamnâme", a.e., II, 170; "1331 Tarihli Gediklerin İlgaı Hakkında Kânûn-ı Muvakkat", a.e., İkinci tertip (1332), V, 118-120; Fikri Gürüzmar, *Vakıf Gayrı Menkuller ile Örfî Belde Tasarrufları*, Ankara 1949, s. 41 vd.; İsmet Sungurbey, *Medenî Hukuk Sorunları*, İstanbul 1976, III, 23, 40-41, 53; Ahmet Akgündüz, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara 1988, s. 401-422; a.mlf., "Osmanlı Hukukunda Gedik Hakkının Menşei ve Gedik Hakkı ile İlgili Ebussuud'un Bir Risalesi", *TDA*, sy. 46 (1987), s. 149-162.

AHMET AGGÜNDÜZ

GEDİK AHMED PAŞA

(ö. 887/1482)

Osmanlı vezîriâzamı.

Angiolello'ya göre Sırbistan'da doğdu. İvranye'ye (Vranye) bağlı Punuşevce (Polnosevce) köyünün diğer adının 1570 tarihli *Tahrir Defteri*'nde Gedik Ahmed Paşa olarak belirtilmesi doğum yerinin bu köy olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca İvranye'de bir cami yaptırması ve vakıf tahsis etmesi de bu tahmini pekiştirmektedir. Tanınmış olduğu "Gedik" lakabı ise Aşıkpaşazâde'ye göre kale açmak, kale tamir veya inşa etmek maharetine dayanmaktadır. Ayrıca bunun Gedikliiler zümresinden yetişmiş olmasından kaynaklanabileceği de belirtilir (İA, I, 198). Hammer'in, bir dişinin eksikliği dolayısıyla bu lakapla anıldığına dair verdiği bilgi ise inandırıcı değildir.

II. Murad döneminde iç oğlanı olarak saraya giren ve II. Mehmed zamanında askerî rütbeyle çıkıp kısa bir süre Rum beylerbeyliği yapan Gedik Ahmed Paşa, 1462'den sonra İshak Paşa'nın yerine

Anadolu beylerbeyliğine getirildi. Fahri Hatun İbneti Abdullah adlı hanımı bu yıllarda Kütahya'da vefat etti. Dolayısıyla onun İshak Paşa'nın damadı olması Fahri Hatun'un ölümünden sonraki yıllarda gerçekleşmiş olmalıdır. İlk büyük askerî başarısını 1461'de Koyulhisar'ı fethederek sağladığı anlaşılan Ahmed Paşa, Oruç Bey'e göre 1469 yılında (Oruç'un Manisa nüshasında İshak Paşa ile beraber) Karaman (bugün Konya) Ereğlisi ve Aksaray'ı fethedip II. Mehmed'in oğlu Şehzade Mustafa'yı Karaman valisi olarak Konya'ya yerleştirdi. Ertesi yıl Eğriboz'un fethiyle sonuçlanan sefere katıldı. Aynı yıl Anadolu beylerbeyliğinden ayrıldı ve vezirlik rütbesini aldı. 1471'de Alâiye'yi (Alanya), ertesi yıl İçel ve Karaman'da Silifke, Moka, Gorigos (Kızkalesi), Gülek ve Lülye'yi (Lülüe) ele geçirdi; Akkoyunlular'ın yoğun askerî yardımıyla vatanlarını geri almaya kalkışan Karamanoğlu Pîr Ahmed ve kardeşi Kasım Bey'i yenilgiye uğrattı. Osmanlılar ile Akkoyunlular arasında 1473 yılında meydana gelen Otlukbeli Meydan Savaşı'nın Osmanlılar'ın zaferiyle sonuçlanmasında önemli rol oynadı. Şehzade Bayezid ile aralarındaki tartışma da Hanivaldanus ve Neşrî'nin rivayet ettiği gibi bu savaş sırasında olmuş, hatta Hammer, Ahmed Paşa'nın sonradan idam edilmesinin sebebinin bu tartışmaya dayandığını belirtmiştir.

Gedik Ahmed Paşa, 1474'te idam edilen Mahmud Paşa'nın yerine vezîriâzam oldu; Karaman ve İçel'deki askerî faaliyetlerini Ermenek, Manyan ve Silifke hisarlarını tekrar alarak sürdürdü. 1475'te II. Mehmed onu donanmayla Kırım'daki Ceneviz sömürgelerinin fethine gönderdi. Gedik Ahmed Paşa Haziran 1475'te Kefe, ardından Sudak ve Azak'ı zaptedip Menkup'u kuşattı. Kefe'de Cenevizliler tarafından hapse atılmış olan Kırım Hanı Mengli Giray'ı zindandan çıkardı ve onunla bir anlaşma yaptı. Buna göre Mengli Giray Kırım hanı olarak Osmanlı himayesini tanıyordu. Kazandığı başarıların da rolüyle kendisini üstün görmeye başlayan Ahmed Paşa, bu tavırları yüzünden zafer dönüşü padişahın güvenini kaybetti. Onun bu tavrı bir anlamda, Afyon'da 1470 yıllarında inşa ettirdiği külliye'nin sultanlara yaraşır boyutları ve görünüşüyle de gözler önüne serilmektedir.

1477'de Arnavutluk'ta İşkodra'ya karşı girişilecek bir sefere memur edilen Gedik Ahmed Paşa, orduda hâkim olan

menfi havaya uyarak bu görevi üstlenmekten kaçındı. Bunun üzerine görevinden alınarak Rumelihisarı'nda hapsedildi. Ertesi yıl, o sıralarda genç yaşta bulunan ve Arnavutluk seferine mîralem olarak katılan Hersekzâde Ahmed'in ara buluculuğuyla serbest bırakılıp kap-tan-ı deryâliğe ve aynı zamanda Avlon-ya sancak beyliğine getirildi. Bu görevde iken 1479'da Ege'de Kefalonya, Zanta ve Ayamavra'yı zaptetti. Bunun üzerine bu adaların prensi III. Leonardo Tocco ile Napoli hânedanına mensup olan yeni hanımı bölgeyi terk edip Napoli'ye döndüler. İtalya fütuhatına ilk adım olarak görülen bu seferden sonra II. Mehmed 1480 yılında Gedik Ahmed Paşa'yı Otranto'ya gönderdi. Ön yargılı çağdaş bir İtalyan kroniği bu sırada Ahmed Paşa'yı "cılız, esmer tenli, büyük burunlu, seyrek sakallı, orta boylu, çirkin, son derece merhametsiz, çok cimri" olarak tasvir eder. Otranto'yu Ağustos 1480'de fetheden Gedik Ahmed Paşa, İtalya'da girişeceği yeni fütuhat için ertesi ilkbaharda Avlonya bölgesinde asker toplayıp donanmanın gelmesini beklerken Fâtih Sultan Mehmed'in ölüm haberini aldı. Yeni padişah olan II. Bayezid'den ve ayrıca divandan donanma gönderilmesi ve Otranto Kalesi'ni savunan Osmanlı askerlerine yardım sevk edilmesi ricasında bulunmasına rağmen istekleri kabul edilmediği gibi kendisi de askerleriyle geri çağrıldı.

Fâtih'in son yıllarında Şehzade Bayezid ile Cem arasında taht için cereyan eden gizli mücadelede idareci, ulemâ ve askerî üst zümreler arasında kutuplaşmalar ortaya çıkmış, Gedik Ahmed Paşa ise kayınpederi İshak Paşa'nın Bayezid taraftarı olmasına rağmen ne Cem'in ne de Bayezid'in tarafını açık bir şekilde tutmuştu. Haziran 1481'de Bayezid ile Cem arasında Yenişehir'de yapılan savaşa son anda yetişen Gedik Ahmed Paşa, Hanivaldanus'a göre Bayezid'in savaşı kazanmasında büyük katkıda bulundu. Ancak Cem'i Ereğli'ye kadar takip etmesine rağmen onu yakalayamadı, hatta bu yüzden Cem taraftarı olduğuna dair rivayetler ortaya atıldı. Bir müddet sonra yeniden vezirlik rütbesini alan Ahmed Paşa'nın da Cem'e karşı açık bir tavır almadığı anlaşılmaktadır. Bunun hemen ardından II. Bayezid, bazı anlaşmazlıkların tesiriyle ve özellikle de onun gizlice Cem taraftarı olmasından şüphelenmesi dolayısıyla itaatsizliğini bahane ederek Ahmed Paşa'yı hapse attır-

di. Onu iktidardan uzaklaştırmayı amaçlayan bu girişimde padişahın damadı olan ve nüfuzlu bir ailenin temsilcisi sayılan Hamza Bey oğlu Mustafa Paşa önemli rol oynadı. Gedik Ahmed Paşa'nın hapsedilmesi kapıkullarının ayaklanmasına yol açtı. Bunun üzerine serbest bırakıldı ve vezirliği de iade edildi. Onun hapisten çıkarılmasında ayrıca kayınpederi İshak Paşa, Mesih Paşa ve Hersekzâde Ahmed Paşa'nın da katkıları vardır. Bu arada Karamanoğlu Kasım Bey'in liderliğinde Karaman'da bir isyan başladığından Gedik Ahmed Paşa Konya'da bulunan Şehzade Abdullah'a yardım etmek için Karaman'a gönderildi. Yola çıkmadan önce düşmanı Hamza Bey oğlu Mustafa Paşa'yı hapsedtirmeyi başardı. Ancak kendisi de rehın olarak oğlunu sarayda bıraktı. İsyanın bastırılmasında ümit edilen başarıyı sağlayamadı. Çünkü Kasım Bey kış başlamadan önce Suriye tarafına kaçmıştı. Bunun üzerine Ahmed Paşa Lârende'de (Karaman) kışladı. Neşri'ye göre Kasım Bey, bu sırada Mısır'da bulunan Cem Sultan'ı Gedik Ahmed Paşa ve bazı devlet adamları namına yazdığı birkaç sahte mektupla Anadolu'ya geri dönmeye davet etmişti. Gerek bu olay, gerekse 1482 ilkbaharında Ahmed Paşa'nın yanında bulunan Ankara sancak beyi Mehmed'in Lârende'den kaçıp Cem'in tarafına geçmesi II. Bayezid'in şüphelerini büsbütün artırdı. Gedik Ahmed Paşa, II. Bayezid'in tereddüdünden faydalanarak düşmanı Hamza Bey oğlu Mustafa'yı bertaraf ettirdi. II. Bayezid, en kabiliyetli kumandanı Ahmed Paşa'nın Cem'in tarafına geçeceği korkusuyla Cem ile yaptığı savaşa onu fazla karıştırmadı ve pasif halde bırakmaya çalıştı. Cem'in tekrar yenilip Rodos şövalyelerine kaçmasından sonra uzun süredir hareketlerinden endişe ettiği Gedik Ahmed Paşa'nın ortadan kaldırılması için padişahın önünde herhangi bir engel kalmadı. Sonunda 6 Şevval 887'de (18 Kasım 1482), vezirler ve bütün devlet erkânına Edirne'deki Yeni Saray'da verilen ziyafetin ardından Gedik Ahmed Paşa boğdurularak öldürüldü. II. Bayezid bu olaya ait bir hatt-ı hümayununda Bostancıbaşı İskender'e, Gedik'in ölümünden bahisle artık Cem'in küçük oğlu Oğuzhan'ın da öldürülmesini emrettiği görülmektedir. II. Bayezid'in oğlu Şehzade Korkut'un İshak Paşa'nın evinde yaşamış olması gibi Cem'in oğlunun da son iki yıl Gedik Ahmed'in ailesi yanında kalmış olması muhtemeldir.

Naası Edirne'de defnedilen Gedik Ahmed Paşa'nın oğullarından Mehmed'in 1486'dan sonra II. Bayezid'in kızı Selçuk Sultan'la evlendiği bilinmektedir. Bu zatin 898'de (1492-93) Siroz'da (Serez, Serres) yaptırdığı büyük caminin kitâbesinde Ahmed Paşa'dan "sultânü'l-guzât, âsafü'l-İslâm, nasrû'l-âbidîn" şeklinde söz edilir. Gedik Ahmed Paşa Afyon'daki büyük külliyesinden başka Lâdik'te bir mescid ve bir köprü, Kütahya'da bir mektep ve bir arasta, Beküs köyünde bir mektep yaptırmış ve Konya'daki Mevlî tekkesini de tamir ettirmiştir. İstanbul'daki eserlerinden, sadece bir mahalleye ve semte adını veren hamamı günümüze kadar ulaşmıştır. İvranye'deki camii, muhtemelen Sırplar'ın 1878'deki işgallerinden sonra yıkılan "Krsta-ta dzamija" (= Alaca Camii [?]) idi.

BİBLİYOGRAFYA :

VGMA, nr. 2088 (Zilhicce 879 tarihli vakfiye); TSMK, nr. E. H. 3064, vr. 14^b-15^b; Aşıkpaşazâde, *Tarih*, s. 173-177, 182-184, 187; a.e. (Giese), s. 166-168, 175-178; İbn Kemal, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, VII, 184, 304, 309-312, 314-316, 382, 385-389, 469, 470, 472, 507, 509-510, 512-514, 516-518, 521; a.e., *Millet Ktp.*, Ali Emîrî, nr. 32, VIII, vr. 8^a, 10^a, 10^b, 14^a, 18^b, 19^a, 19^b, 104^a; Oruç b. Âdil, *Târîh-i Âl-i Osmân*, Paris Bibliothèque nationale, Suppl. turc, nr. 1047, vr. 80^b, 82^a-83^b, 87^b, 89^a, 90^a, 90^b, 91^a, 92^a, 92^b, 148^a; a.e., Paris Bibliothèque nationale, *Ancient fonds turc*, nr. 99, vr. 117^b, 119^a-121^a, 121^b, 125^b, 127^a, 128^b, 130^a, 131^{ab}; a.e. (nşr. Atsız), İstanbul, ts., s. 122; Tursun Bey, *Târîh-i Ebû'l-Feth* (nşr. Mertol Tulum), İstanbul 1977, s. 149, 153, 169-170, 179-180; Neşrî, *Cihannümâ* (Taeschnner), I, 205-209, 211, 213-215, 217, 221, 222, 230; II, 292-294, 300, 302-304, 307, 313, 314, 322; Hammer, *GOR*, II, 284; A. D. da Lezze, *Historia Turchesca* (nşr. I. Ursu), Bucuresti 1909, s. 41, 42, 64, 66, 67, 70-80, 108, 110-115, 170-172, 176-181, 185; G. M. Laggetto, *Historia della guerra di Otranto del 1480* (nşr. L. Muscari), Maglie 1924, s. 19; Akdes Nimet Kurat, *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivindeki Altın Ordu, Kırım ve Türkistan Hanlarına Ait Yarluk ve Bitikler*, İstanbul 1940, s. 87-90, 98; Selahattin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti*, İstanbul 1971, s. 18, 24, 142, 146, 186, 210, 218-221, 244, 265, 275-279, 292-293, 296-297, 307, 312; R. F. Kreutel, *Der Fromme Sultan Bayezid. Die Geschichte seiner Herrschaft (1481-1512) nach den altosmanischen Chroniken des Oruc und des Hanivaldanus*, Wien-Köln 1978, s. 187-190, 192-197; Hedda Reindl [Kiel], *Männer um Bayezid. Eine prosopographische Studie über die Epoche Sultan Bayezids II. (1481-1512)*, Berlin 1983, s. 100-128; A. Stojanovski, *Vranjski Kadılık u XVI veku*, Vranje 1985, s. 20-21, 162-163; Mükrimin Halil Yinanç, "Ahmed Paşa, Gedik", *İA*, I, 193-199; Halil İnalıcık, "Mehmed II", a.e., VII, 529, 530; a.nlf., "Ahmad Paşa Gedik", *El²* (İng.), I, 292-293.

HEDDA REINDL KIEL

GEDİK AHMED PAŞA KÜLLİYESİ

Afyonkarahisar'da
XV. yüzyıla ait külliye.

Fâtih Sultan Mehmed ve II. Bayezid devirleri ricâlerinden Vezîriâzam Gedik Ahmed Paşa (ö. 1482) tarafından yaptırılmış olup cami, medrese, sıbyan mektebi ve hamamdan meydana gelir. Kesin inşa tarihi tesbit edilememekte, Gedik Ahmed Paşa'nın Anadolu beylerbeyliği sırasında ve 1470 yılı civarında yapıldığı sanılmaktadır. Caminin taçkapısı üzerinde bulunan kitâbe 1210 (1795-96) tarihli tamirata aittir. Cami 1940'ta Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yeniden yapılcısına tekrar tamir ettirilmiş, bu arada medrese ile hamam da elden geçirilmiştir. Aynı yıllarda külliyeinin çevresindeki birtakım binaların yıktırılarak etrafının açıldığı, ancak bu faaliyet sırasında sıbyan mektebinin ortadan kaldırıldığı anlaşılmaktadır. Günümüzde cami ile hamam aslı vazifelerini sürdürmekte, medrese ise müze olarak kullanılmaktadır. Bugünkü şehrin merkezinde yer alan külliye de gelişigüzel bir yerleşim gözlenir. Yapı topluluğunun en önemli unsuru ve çekirdeği olan cami güneybatısındaki medreseye göre çukurda kalmakta, ayrıca kuzeydoğusundaki hamam tarafından da kısmen perdelenmektedir.

Cami. 29,20 × 35,40 m. boyutlarında bir alanı kaplayan cami beş kubbeli bir son cemaat yeri, kible eksenine yerleştirilmiş kare planlı ve kubbeli iki birimle bunlardan güneydekine açılan iki eyvanın meydana getirdiği "T" planlı bir harim ve harimin köşelerine bitişik dört tabhâne mekânından meydana gelmektedir. Tabhâne hücrelerinin arasına, dışa açılan birer kubbeli eyvan yerleştirilmiştir. 5,30 × 5,30 m. boyutlarındaki tabhâne birimleri kubbeli olarak tasarlanmış, kubbelere geçiş prizmatik üçgenler kuşağı ile sağlanmıştır. Bunların basık kemerli kapılarla açıldıkları, aralarında yer alan ve biraz daha büyük olan (5,55 × 5,55 m.) eyvanlar da pandantifli kubbelele örtülüdür. Tabhânelerin güney duvarlarında bulunan ve XIX. yüzyılda tâdil edilerek aslı şekillerini kaybetmiş olan ocaklar, kesme köfeki taşından örülmüş altıgen kesitli ve piramit külâhlı bacalara sahiptir. Bu planı ile cami, ilk uygulamalarına Orhan Gazi devrinde ve Bursa yöresinde rastlanan tabhâneli cami tipinin Fâtih Sultan Meh-